



Oikeusministeriölle

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 22.10.2021 (VN/1984/2019)

**Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta**

1. Oikeusministeriö on varannut korkeimmalle oikeudelle tilaisuuden antaa lausunnon 22.10.2021 päiväystä luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta. Korkein oikeus on aikaisemmin antanut 30.9.2020 päivätyn lausunnon kokonaisuudistusta koskevasta työryhmän mietinnöstä. Nyt lausuntopyynnön kohteena olevasta lakiehdotuksesta korkein oikeus esittää lausuntonaan seuraavan.

*Luvun rakenne*

2. Lakiehdotuksen mukaan alle 16-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin aikuisiin kohdistuvia rikoksia koskevista säännöksistä. Tavoitteena on, että lapseen kohdistuvaan yksittäiseen seksuaalirikokseen sovellettaisiin pääsääntöisesti vain yhtä rangaistussäännöstä. Korkein oikeus toteaa, että tämä lähtökohta on sääntelyä selkeyttävä. Tästä säännösten soveltamistilanteiden lähtökohtaisesta erottelusta johtuen on kuitenkin tärkeää tunnistaa ne mahdolliset tilanteet, joissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten soveltamisedellytykset eivät erityisesti lapsen ikää koskevan tahallisuusvaatimuksen osalta täyty, jolloin joudutaan arvioimaan aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien säännösten soveltuvuutta, vaikka teko onkin kohdistunut tosiasiasa alle 16-vuotiaaseen lapseen. Epäselvyyttä ei saisi jäädä siitä, tulevatko tällöin sovellettaviksi rangaistussäännökset, jotka koskevat aikuisiin kohdistuneita tekoja. Sääntely ei saisi olla myöskään sillä tavoin aukollista, että teko jäisi sen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavasta luonteesta



huolimatta kokonaan rankaisematta sen vuoksi, että esimerkiksi lapsen ikää koskeva tahallisuusvaatimus ei täyty.

3. Mainituista syistä erottelua ei tulisi toteuttaa sillä tavoin ehdottomana, että aikuisiin kohdistuviin rikoksiin sovellettavia tunnusmerkistöjä ei voitaisi missään tilanteessa soveltaa, jos rikoksen kohteena oleva henkilö on tosiasiallisesti ollut alle 16-vuotias. Kun lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen edellyttää tahallisuutta myös uhrin iän suhteen, nämä säännökset eivät tule sovellettaviksi, jos tahallisuus ei täyty. Korkein oikeus katsoo, että tällöin tekoon tulisi soveltaa yleiset seksuaalirikoksia koskevat säännökset, jos niiden tunnusmerkistöjen mukaiset edellytykset täyttyvät. Lakiehdotuksen pykälistä tai perusteluista ei ilmene, tulevatko tällöin ja millä edellytyksillä sovellettaviksi raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevat säännökset.
4. Ehdotetun sääntelyn mahdollista aukollisuutta voi puolestaan osoittaa se, että aikuisiin kohdistuvia tekoja koskevissa rangaistussäännöksissä on törkeää raiskausta, törkeää seksuaalista kajoamista ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa säännöksissä tietyissä tilanteissa nimenomaisesti edellytetty, että rikoksen kohteena on ollut kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttänyt henkilö. Tällöin säännösten soveltamisalan ulkopuolelle rajautuvat tapaukset, joissa rikoksen kohteena oleva henkilö on alle 16-vuotias. Jos esimerkiksi seksuaalisessa hyväksikäyttötilanteessa lapsi on todellisuudessa alle 16-vuotias, mutta tekijän tahallisuus ei täyty lapsen iän suhteen, seksuaalista kajoamista lapseen koskevaa säännöstä ei voida soveltaa. Jos tällaisessa tapauksessa teossa eivät täytyisi seksuaalisen kajoamisen edellytykset, tekoon ei voitaisi soveltaa myöskään ehdotettua seksuaalisen hyväksikäytön (5 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohta) säännöstä, koska rikoksen kohteena oleva henkilö ei täytä säännöksen mukaista ikäkriteeriä. Tällaisessa tilanteessa teko voisi jäädä kokonaan rankaisematta, vaikka teon seksuaalinen luonne ja myös seksuaalisen hyväksikäytön mukaiset muut edellytykset täyttyisivät. Vastaavasti esimerkiksi tilanteessa, jossa ilman suostumusta tapahtunutta sukupuoliyhteyttä alle 16-vuotiaan lapsen kanssa ei voitaisi lukea tekijän syyksi lapsenraiskauksena, koska tekijä oli perustellusti voinut luulla lapsen olevan jo 16 vuotta täyttänyt, raiskausta ei voitaisi pitää ehdotetun 2 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla törkeänä, vaikka vastaava teko 16-vuotiaaseen lapseen kohdistuneena olisi törkeä raiskaus.
5. Korkein oikeus toteaa, että jatkovalmistelussa on aihetta kiinnittää huomiota siihen, että säännösten soveltamiseen ei jää edellä todettuja epäselvyyksiä ja että säännösten soveltamisala on kaikissa tilanteissa riittävän kattava.

*Raiskausta koskevat rangaistussäännökset*

6. Lakiehdotuksen mukaan raiskausta (1 §) koskeva sääntely muutettaisiin ns. suostumusperusteisen mallin mukaiseksi. Raiskaukseen syllistyisi se, joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti (1 § 1 mom). Raiskausta koskevassa säännöksessä olisi säännelty tyhjentävästi se, milloin osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena (1 § 2 mom). Korkein oikeus toteaa, että säännöksen mahdollisimman yhdenmukaisen ja ennakoitavan soveltamisen kannalta on tärkeää, että vapaaehtoisuuden puuttumista koskevat edellytykset mainitaan nimenomaisesti rangaistussäännöksessä.
7. Korkein oikeus toteaa, että suostumusperusteisen sääntelymallin mukaisessa rangaistussäännöksessä keskeinen kriteeri koskee erityisesti sitä, miten vapaaehtoisuus tai sen puuttuminen arvioidaan. Tätä kriteeriä tulkittaessa huomioon otettavia näkökohtia on laajasti selostettu lakiehdotuksen perusteluissa (s. 130-134). Korkein oikeus katsoo, että vaikka tätä säännöksen soveltamisen kannalta keskeistä kriteeriä on pidettävä osin vaikeasti tulkittavana, kriteeriä on pidettävä suostumusperusteisessa mallissa olennaisena osana tunnusmerkistöä.
8. Säännöksessä säädettäisiin myös siitä, että vapaaehtoisuudesta ei olisi kysymys pakottamista koskevissa tilanteissa eikä tilanteissa, joissa henkilö ei ole voinut tietyissä olosuhteissa muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Lakiehdotuksen mukaan raiskauksen soveltamisala laajenisi nykyisestä erityisesti sen suhteen, että esimerkiksi pelkotilan tai voimakkaan päihtymyksen ei tarvitsisi merkitä kyvyttömyyttä tahdon muodostukseen. Riittävää olisi, että tällainen tila merkitsisi sitä, että henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Lakiehdotuksen perustelujen (s. 137) mukaan osallistumista ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, vaikka henkilö tällaisessa tilanteessa näennäisesti ilmaisisi osallistuvansa sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti.
9. Korkein oikeus toteaa, että arviointi sen suhteen, milloin henkilö säännöksen 3 kohdan tarkoittamissa olosuhteissa ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ei ole kaikissa tilanteissa näytöllisesti eikä oikeudellisesti helppo. Tätä vaikeutta lisää ehdotettu muotoilu siitä, että riittävää olisi, että henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, jolla ei tarkoitettaisi nykyisessä sääntelyssä vaadittua kykenemättömyyttä. Säännöksen 3 kohdan suhde 1 kohdan pääsääntöön nähden jää osin epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi sen suhteen, tarkoitetaanko 3 kohdassa täsmentää 1 kohdan pääsääntöä vai onko kysymys siitä erillisestä soveltamistilanteesta.
10. Edellä raiskauksen kohdalla mainitut näkökohdat koskevat soveltuvien osin myös lakiehdotuksessa esitettyä seksuaalista kajoamista (3 §).

*Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset*

11. Sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan lapsen kanssa tulisi lähtökohtaisesti arvioitavaksi lapsenraiskauksena tai erikseen mainittujen ankaroittamisperusteiden täytyessä törkeänä lapsenraiskauksena. Muu kuin sukupuoliyhteyden käsittävä alle 16-vuotiaaseen kohdistuva seksuaalinen teko tulisi arvioitavaksi seksuaalisena kajoamisena lapseen tai sen törkeänä tekemuotona. Säännökset ovat sisällöltään pääosin selviä.
12. Lapsenraiskaus ja seksuaalinen kajoaminen lapseen olisi kysymyksessä riippumatta siitä, kumpi osapuolista on ollut aktiivinen. Myöskään silloin, jos teossa täytyisi raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö, näistä teoista ei rangaistaisi erikseen. Erottelu aikuisiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin sovellettavista tunnusmerkistöistä ei edellä kohdissa 2-4 mainituista syistä voi kuitenkaan olla ehdoton.
13. Lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen voisi eräissä vakavuudeltaan vähäisimmissä tilanteissa tulla arvioitavaksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tämän rikoksen rangaistusasteikko (4 kk – 6 vuotta) olisi lievempi kuin lapsenraiskauksessa (2 – 10 vuotta), mutta sama kuin seksuaalisessa kajoamisessa lapseen (4 kk – 6 vuotta). Korkein oikeus toteaa, että valittu ratkaisu on poikkeuksellinen siihen nähden, että lähtökohtaisesti lievemmin arvioitavasta teosta (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö) käytettävä rangaistusasteikko on sama kuin ankarammin arvioitavassa teossa (seksuaalinen kajoaminen lapseen).
14. Vaikka ehdotetun sääntelyn lähtökohtana onkin, että alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa pidetään lapsenraiskauksena, käytännössä on tilanteita, joissa teko on tekotavan, osapuolten keskinäisen suhteen tai muiden olosuhteiden vuoksi luonteeltaan vähemmän vakava. Nykyisin tällainen teko voi tulla arvioitavaksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön asemesta lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Vakavuudeltaan vähäisempien sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen ja muiden seksuaalisten tekojen sääntelyongelma voisi olla ratkaistavissa vastaavalla sääntelytekniikalla kuin nykyisinkin. Tällöin vakavuudeltaan vähäisemmät sukupuoliyhteyden käsittävät teot voisi sisällyttää osaksi seksuaalista kajoamista lapseen säätämällä erillisessä momentissa siitä, millä edellytyksillä tekijä tuomitaan lapsenraiskauksen asemesta seksuaalisesta kajoamisesta lapseen. Erillistä rangaistussäännöstä ei puolestaan tarvittaisi muiden vakavuudeltaan vähäisempien seksuaalisten tekojen osalta, koska lakiehdotuksen 16 §:ssä esille tuodut perusteet vaikuttaisivat teon moitittavuuden arviointiin ja rangaistuksen mittaamiseen seksuaalisen kajoamisen lapseen rikosnimikkeen sisällä, kuten ne vaikuttavat nykyisinkin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön sisällä.



15. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös seksuaalista kajoamista lapseen ja sen törkeää tekemuotoa koskeviin rikosnimikkeisiin. Kun lakiehdotuksessa lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset on tarkoitus erottaa aikuisiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, myöskään rikosnimikkeissä ei olisi välttämätöntä pyrkiä yhdenmukaisiin nimikkeisiin. Muut kuin sukupuoliyhteyden käsittävät teot voisivat siten olla edelleen aikaisempaa vastaavasti nimikkeiltään lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.
16. Lakiehdotus sisältää nykyisen sääntelyn kaltaisen rajoitussäännöksen. Tarkoitus olisi nykyistä käytäntöä vastaavasti turvata, että nuorten keskinäinen seksuaalinen kanssakäyminen ei ole rangaistavaa, jos samalla ei loukata toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Rajoitussäännös sisältää nykyisinkin kriteerin siitä, että nuorten keskinäisessä kanssakäymisessä teko ei saa loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen voisi rajoitussäännöksen tarkoittamassa tilanteessa olla käsillä jo esimerkiksi painostuksen tai taivuttelun kautta (HE 282/2010 vp s. 106) eli varhaisemmassa vaiheessa kuin esimerkiksi esitetyssä raiskauksen edellyttämässä vapaaehtoisuuden puuttumisessa (ks. myös KKO 2018:74, erityisesti kohdat 16—21). Nuorten välisissä tilanteissa voikin olla seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisen vakavuuden kannalta erilaisia tilanteita. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa kaksi 15-vuotiasta on ollut keskenään sukupuoliyhteydessä siten, että kumpikin on sinänsä osallistunut siihen vapaaehtoisesti, mutta rajoitussäännös ei sovellu sen takia, että toinen on suostunut sukupuoliyhteyteen painostuksen tai taivuttelun seurauksena. Tärkeää olisi, että tällaisissa tilanteissa lapsenraiskausta koskevan säännöksen lisäksi myös ehdotettu 16 §:n säännös voisi tulla sovellettavaksi vakavuudeltaan vähäisimmissä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamistilanteissa.

### *Rangaistukset*

17. Esitetty säännöskokonaisuus merkitsee rangaistustason ankaroitumista nykyisin voimassa olevaan sääntelyyn nähden. Ankaroituminen toteutuisi erityisesti sitä kautta, että aikaisempaa useampi sukupuoliyhteyden käsittävä teko tulee arvioitavaksi raiskauksena taikka lapseen kohdistuessaan lapsenraiskauksena tai törkeänä lapsenraiskauksena. Lisäksi sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamisesta seuraisi, että seksuaalisen teon katsottaisiin aikaisempaa useammin käsittävän sukupuoliyhteyden, mikä johtaisi ankaramman rangaistussäännöksen soveltamiseen. Tältä osin esityksessä on otettu huomioon eduskunnan vastauksessa (EV 305/2018 vp) hallituksen esitykseen HE 212/2018 vp esitetyt lausumat, joiden mukaan uudistuksessa tulee edelleen kiristää lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksia. Korkein oikeus toteaa, että eri



rikoksista säädettävien rangaistusasteikkojen arviointi ja rangaistuksista päättäminen on lainsäätäjälle kuuluvaa kriminaalipoliittista arviointia, eikä esitettyihin rangaistuksiin ole siten yleisesti ottaen lausuttavaa.

18. Korkein oikeus toteaa kuitenkin, että erityisesti lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja on muutettu useasti vuoden 2010 jälkeen. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on myös arvioitu seksuaalirikoksista tuomittavien rangaistusten tasoa eli rangaistuksen pituutta ja lajia. Näistä ratkaisuista ilmenee muun ohella, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tekotavat ja tekojen vahingollisuus voivat olla samankin rikosnimikkeen sisällä moitittavuudeltaan hyvin erilaisia. Ehdotuksen mukaisten törkeimpien lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten eli törkeän lapsenraiskauksen (rangaistusasteikko 4–12 vuotta vankeutta) ja törkeän seksuaalisen kajoamisen lapseen (rangaistusasteikko 2–10 vuotta vankeutta) tunnusmerkistöt voivat nekin tulla sovellettaviksi moitittavuudeltaan hyvin erilaisissa tilanteissa. Samalla näiden säännösten soveltamisala laajentuisi aikaisempaan sääntelyyn nähden. Tähän nähden rangaistusasteikot erityisesti ehdotettujen vähimmäisrangaistusten ankaruuden vuoksi merkitsevät varsin tuntuvaan ankaroitumista voimassa olevaan sääntelyyn nähden. Selvänä ei voida pitää, että kaikki mainittujen säännösten soveltamisalaan sisältyvät teot edustaisivat törkeimpinä pidettäviä seksuaalirikoksia. Tästä voi olla seurauksena, että tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa tekojen kokonaistörkeyden arviointi nousee vielä aikaisempaa merkityksellisempään asemaan (ks. myös KKO 2011:102).

19. Muilta osin korkeimmalla oikeudella ei ole lausuttavaa lakiehdotuksesta.

Oikeusneuvos

Juha Häyhä

Kansliapäällikkö

Wilhelm Norrman

Asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Esittely täysistunnossa 17.11.2021

Läsnä:

Oikeusneuvokset Häyhä, Jokela, Sippo, Kantor, Antila, Hirvelä, Engstrand, Ilveskero, Mäkelä, Tammi-Salminen, Tapani, Ojala, Guimaraes-Purokoski ja Turpeinen.